

Bioethical Education and Attitude Guidance for Living Environment

UČNA GRADIVA

Erasmus+

UČNA GRADIVA

Avtorji: Pier Giacomo Sola in Maddalena Nicoletti

Prevod v slovenščino: Mateja Centa, Vojko Strahovnik

Fotografije in slike: Pixabay

Zahvala

Radi bi se zahvalili vsem učencem, učenkam, učiteljicam, učiteljem, raziskovalcem in raziskovalkam ter vsem ostalim, ki so sodelovali v projektu in so s svojimi idejami, povratnimi informacijami in spodbudami prispevali k razvoju tega priročnika.

Avtorske pravice

Gradivo se lahko uporablja v skladu z licenco Creative Commons; vrsta licence

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Deljenje pod enakimi pogoji.

Omejitev odgovornosti

Izvedba tega projekta je financirana s strani Evropske komisije in hrvaške državne agencije Erasmus+ *Agencija za mobilnost i programe Evropske unije*. Vsebina publikacije je izključno odgovornost avtorja in v nobenem primeru ne predstavlja stališč Evropske komisije.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

AGENCY FOR
MOBILITY AND
EU PROGRAMMES

beagle
Bioethical Education
and Attitude Guidance
for Living Environment

UVOD

1. Okoljska etika: opredelitve in kategorije

Okoljska etika je del okoljske filozofije, ki razmišlja o razširitvi tradicionalnih meja etike od izključnega dajanja prednosti ljudem do vključevanja preostalega, nečloveškega sveta kot sestanege dela etičnih premiskelov.ⁱ Opredelimo jo lahko tudi kot filozofsko disciplino, ki preučuje moralni odnos človeka do okolja ter vrednost in moralni status tega okolja.ⁱⁱ

Potreba po »okoljski« etiki izhaja iz tega, da trenutno več okoljskih problemov sodobnega sveta resno ogroža tradicionalno prepričanje, da je treba moralno skupnost omejiti samo na človeška bitja. Okoljska etika je sprejela izziv in odprla izjemno nujen in navdihujoč poziv k filozofskemu raziskovanju meja etike. To je poziv k razširitvi moralne skupnosti na nečloveške živali (živalska etika) in tudi na preostali nečloveški svet, ki jih lahko obravnavamo kot »moralne bolnike«, tj. kot nekaj, čemur mora biti namenjena naša skrb, tudi če nam to neposredno ne koristi.ⁱⁱⁱ

Temeljno vprašanje je, kakšno moralno obveznost oz. dolžnost ima človek do ohranitve in skrbi za nečloveški svet? Govorimo lahko tudi o okoljskih etikah (množina) in ne zgolj o okoljski etiki (ednina), ker obstaja več različnih pristopov k temu vprašanju: antropocentrizem, teorija o pravicah in interesih živali, biocentrizem in ekocentrizem, vsi pa vključujejo etične utemeljitve varovanja okolja.^{iv}

V pričujočem gradivu se ne bomo opredelili za en ali drugi pristop. Eden izmed ciljev projekta Beagle je ponuditi inovativne prakse za poučevanje in spoznavanje okoljske etike. Upoštevalo to namero bomo predlagali nekaj orodij, ki temeljijo na učnih dejavnostih v okviru pristopa čuječnosti.

2. Kaj je čuječnost? Zakaj bi jo uporabljali za preučevanje vprašanj okoljske etike? Kakšno vlogo lahko igra v vzgoji in izobraževanju, posebej na nižjih stopnjah?

Čuječnost je psihološki proces usmerjanja pozornosti na sedanji trenutek. Biti čuječen pomeni zavedati se in upoštevati, kaj se dogaja znotraj nas in tudi v zunanjem svetu, ne da bi se izogibali informacij ali občutkov, ki nam niso všeč ali za katere ne želimo, da bi bili resnični.^v Opredelimo jo lahko kot posebno pozornost, z namenom, na sedanji trenutek, brez posebnega presojanja.^{vi}

Čuječnost se lahko razvije z meditacijo in drugimi kontemplativnimi praksami. Četudi

čuječnost izhaja iz budističnih tradicij, ne gre za versko ali duhovno prakso: opozoriti je potrebno, da je sodobno različico te tehnike v poznih 70. letih prejšnjega stoletja razvil Jon Kabat-Zinn, ki potrjuje, da je »previdnost je mogoče šteti za univerzalno človeško sposobnost, ki je predlagana za spodbujanje jasnega razmišljanja in odprtosti. Za takšno obliko meditacije ni potreben poseben verski ali kulturni sistem prepričanj, da bi vadba v čuječnosti lahko koristila ljudem, ki morda ne želijo sprejeti budističnih tradicij ali besedišča«.vii Raziskovalci, kliniki, učitelji, vzgojitelji in vaditelji, ki so v svoje programe vnesli pristop čuječnosti, te veščine lahko poučujejo neodvisno od (svojih) verskih in kulturnih tradicij.

Raziskave kažejo, da čuječnost prispeva k subjektivnemu dobremu počutju, vzbuja močnejšo empatijo in sočutje do sebe, do drugih in do okolja ter spodbuja razjasnitev ciljev in vrednot. Zaradi tega so bili v šole, zapore, bolnišnice, centre za starejše in druga okolja široko sprejeti programi, ki temeljijo na modelu zmanjševanja stresa na podlagi čuječnosti (MBSR) ali podobnih modelih. »Okoljska čuječnost« pomeni prakticiranje čuječnosti, ki se uporablja v naravnem okolju, v smislu, da nam vadba čuječnosti lahko pomaga negovati nedualistično zavest (zavest, ki ne ločuje med nami samimi in vsem drugim), lahko vodi do sočutnega odnosa in vedenja do drugega kot človeka ter lahko prispeva podpirati prehod k trajnostnem razvoju.

Številni avtorji^{viii} poudarjajo, da trenutna ekološka kriza izhaja iz naše dualistične zavesti, ki ločuje dušo od telesa in jaz od sveta. Ta dualistična zavest nam preprečuje, da bi v naravi prepoznali in izkusili vrednost, zato vodi v instrumentalistično obravnavo narave oz. njeno izkoriščanje za naše interese.^{ix}

Čuječnost in skrb za okolje v tem primeru lahko pomagata naši civilizaciji, da se preusmeri iz dualistične zavesti, ki vodi v instrumentalizem, v nedualistično zavest, ki spodbuja intersubjektivnost ali »medsebojno povezanost« vsega živega in neživega okolja.^x Intersubjektivnost ali »medsebojna povezanost« pomeni občutek, da drugega poznate kot »sočloveka«, čigar identiteta in blaginja sta na nek način povezani z vašo. Iz tega spoja izvira ljubezen do življenja in globoko spoštovanje obstoja drugih bitij.^{xi}

Kot posledica tega lahko okoljska čuječnost:^{xii}

- spremeni načine razmišljanja o družbenih in okoljskih krizah, ki vplivajo na naš svet;
- pomaga sprejeti ukrepe, potrebne za izgradnjo bolj okolju prijazne in trajnostne družbe (na primer s spreminjanjem načina obdelave informacij o tveganjih, spreminjanjem okoljskega vedenja in s povečanjem motivacije za zmanjšanje trpljenja in podpiranjem okoljskih ukrepov);
- pomaga gojiti sočutje in naše notranje moralne vrednote, ki se lahko odražajo v dejanjih za skupno dobro;
- pomaga nam razmisliti o posledicah obstoječih družbenih struktur in odnosov moči na

vseh ravneh;

- spodbuja vajo v čuječnosti z otroci, v naravi, zunaj učilnic, kjer jim pomagamo, da se ti povežejo, cenijo in razvijajo odnos z naravnim svetom. Vadba pozornosti učencem omogoča, da zaustavijo, izkusijo sedanji trenutek ter se zahvalijo za vse gradnike naravnega sveta, ki podpirajo naše vsakdanje življenje;^{xiii}
- pomaga pri razvoju tako imenovane »naturalistične (naravne) inteligence«^{xiv} otrok.

Zgornje potrjujejo tudi rezultati raziskav. Glede odnosa med čuječnostjo in trajnostnim razvojem lahko izpostavimo, da lahko čuječnost in bolj premišljen način življenja spodbujata način življenja in ravnanje, ki je prijazno do okolja. Dolgoročni učinki okoljske čuječnosti sicer še niso podrobneje raziskani.^{xv}

Na drugi strani pa je treba opozoriti, da obstajajo številni praktični primeri uporabe tehnik čuječnosti, ki se uporabljajo za ozaveščanje otrok oz. učencev o okoljskih vprašanjih in trajnostni družbi. V resnici mnogi učitelji, vzgojitelji, vaditelji in vodniki menijo, da čuječnost v šolah, na delovnih mestih in drugje prispeva k pozitivnemu razmišljanju o okolju in lahko prispeva k razumevanju pomena in vrednosti okolja ter trajnostnega razvoja.^{xvi,xvii}

Pomembnost tega izobraževalnega pristopa za vprašanja in težave v zvezi z okoljevarstvom je jasna in prakso (okoljske) čuječnosti pa je treba vključiti v izobraževanje. Kot smo že ugotovili zgoraj, je bilo v zadnjem desetletju več poskusov uvajanja pouka in programov o okoljski čuječnosti za otroke (zlasti v anglosaksonskih državah), da bi jim lažje pomagali odkriti in razvijajo tesnejšo povezavo z okoljem.^{xviii}

Nedavna raziskava^{xix}, ki je bila opravljena glede štiriinštiridesetih različnih lekcij o okoljski čuječnosti, je potrdila, da so takšne učne ure zelo koristne, če ozaveščajo učence o medsebojno povezani in soodvisni naravi človeškega obstoja in naravnega okolja. Po drugi strani pa so te raziskave pokazale, da je bilo v lekcijah malo vsebin, povezanih z učenjem veščin za pozitivno ravnanje do okolja. Tako avtorji opozarjajo na potrebo po razvoju pouka oz. učnih dejavnosti o okoljski čuječnosti, ki bodo povezane z drugimi učnimi vsebinami ter učencem dajale vednost in zavedanje o tem, da lahko pozitivno ravna do okolja.

UČNE DEJAVNOSTI

Pričujoče gradivo izhaja iz rezultatov zgoraj omenjenih raziskav in praktičnih izkušenj za razvoj nekaterih novih idej ter vsebin za učitelje in učence. Cilj je (i) ozavestiti učence o medsebojni povezanosti in soodvisni naravi človeškega obstoja in naravnega okolja

ter (ii) vzpostaviti pozitivno naravnost in delovanje do okolja. Naša prizadevanja so oblikovana v več učnih dejavnosti oz. delavnic za otroke, ki so opisane v nadaljevanju.

Končne opombe (viri in literatura)

-
- i Okoljska etika. https://en.wikipedia.org/wiki/Environmental_ethics
- ii STANFORD ENCYCLOPAEDIA OF PHILOSOPHY. (2002). *Environmental Ethics*. Dosegljivo na: <https://plato.stanford.edu/entries/ethics-environmental/>
Glej tudi:
ANDREOZZI, M. (2015). *Le sfide dell'etica ambientale. Possibilità e validità delle teorie morali non-antropocentriche*. Edizioni Universitarie di Lettere Economia Diritto. Milano.
- iii ANDREOZZI, M. *Ibid.*
ROLSTON, H. III. (1991). *Environmental Ethics: Values in and Duties to the Natural World*. Objavljeno v: *The Broken Circle: Ecology, Economics, Ethics*. F. Herbert Bormann and Stephen R. Kellert, Ur. Yale University Press. New Haven. ISBN 0-300-04976-5. Dosegljivo na: <http://www.ecospherics.net/pages/RolstonEnvEth.html>
- iv YANG, T. (2006). *Towards an egalitarian global environmental ethics*. Environmental ethics and international policy. ISBN 978-92-3-104039-9 – © UNESCO
- v ERICSON, T. & KJØNSTAD, B. & ANDERS, B. (2014). *Mindfulness and sustainability*. Ecological Economics. 104. 73–79. 10.1016/j.ecolecon.2014.04.007. Dosegljivo na: https://www.researchgate.net/publication/262491494_Mindfulness_and_sustainability
- vi KABAT-ZINN, J. (1994) *Wherever You Go, There You Are: Mindfulness Meditation in Everyday Life*. Hyperion. New York.
- vii LUDWIG DS, KABAT-ZINN J. *Mindfulness in Medicine*. JAMA. 2008;300(11):1350–1352. doi:10.1001/jama.300.11.1350
- viii Glej na primer:
EVERNDEN, L. L. N. (1993). *The natural alien: Humankind and environment* (2nd ed.). University of Toronto Press. Toronto
LAING, R. D. (1980). *What is the matter with mind?* In K. Satish (Ed.), *The Schumacher lectures* (str. 1-19). Sphere Books. London.
- ix Ta pristop je pomemben del tudi verskih in kulturnih izročil, npr. papež Frančišek v encikliki *Laudato Si* (2015) ter budistični voditelji (npr: NHAT HANH, T. (2013) *Love letter to the Earth.*)
- x Angl. “*Interbeing*” je relativno nov pojem, ki ga je razvil menih Thich Nhat Hanh, da bi izpostavil našo povezanost s kozmosom; gl.:
NHAT HANH, T. *What is Interbeing?* Excerpt from *Teach Breathe Learn* by Meena Srinivasan. Dosegljivo na: <http://www.rinagpatel.com/blog/2016/9/2/what-is-interbeing-by-thich-nhat-hanh>
- xi BAI, H., SCUTT, G. (2009). *Touching the Earth with the Heart of Enlightened Mind: The Buddhist Practice of Mindfulness for Environmental Education*. Canadian Journal of Environmental Education, 14(1): 92-106. Dosegljivo na: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ842742.pdf>
- xii WAMSLER C., *ibid.*
WAMSLER, C., BROSSMANN, J., HENDERSSON, H. et al. *Sustain Sci* (2018) 13: 143. Dosegljivo na: <https://doi.org/10.1007/s11625-017-0428-2>
- xiii COOK DEEGAN, P. (2014). *Outdoor Mindfulness Exercises for Earth Day*. Updated April 21st 2015. Dosegljivo na: <https://www.edutopia.org/blog/outdoor-mindfulness-exercises-earth-day-patrick->

[cook-deegan](#)

- xiv Po Gardnerji gre za eno izmed oblik inteligenc. Glej:
GARDNER, H. (2011). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. Basic Books. New York.
CHERRY, K. (2019). *Gardner's Theory of Multiple Intelligences*, Verywellmind, Updated April 03, 2019. Dosegljivo na: <https://www.verywellmind.com/gardners-theory-of-multiple-intelligences-2795161>
- xv ERICSON, T. & KJØNSTAD, B. & ANDERS, B. (2014). *Mindfulness and sustainability*. Ecological Economics. 104. 73–79. 10.1016/j.ecolecon.2014.04.007. Dosegljivo na: https://www.researchgate.net/publication/262491494_Mindfulness_and_sustainability
- xvi ERICSON T. & KJØNSTAD B. & ANDERS B. (2014). *Ibid*.
- xvii See for example:
CONFINO, J. (2012). *Intervju. Beyond environment: falling back in love with Mother Earth, Zen master Thich Nhat Hanh explains why mindfulness and a spiritual revolution rather than economics is needed to protect nature and limit climate change*. Available at: <https://www.theguardian.com/sustainable-business/zen-thich-naht-hanh-buddhidm-business-values>
NHAT HANH, T. (2013). *Love letter to the Earth*. Parallax Pr.
NHAT HANH, T. (2014). ***Falling in Love with the Earth***. Statement for the United Nations Framework Convention on Climate Change. Dosegljivo na: <https://plumvillage.org/letters-from-thay/thich-nhat-hanhs-statement-on-climate-change-for-unfccc/>
HAUCK C. (2016). *How Mindfulness Can Save the Planet*. Dosegljivo na: <https://www.mindful.org/how-mindfulness-can-save-planet/>
SOFER, O. J. (2018). *Mindfulness of Body, Mindfulness of Earth*. Dosegljivo na: <https://www.mindfulschools.org/personal-practice/mindfulness-body-mindfulness-earth/>
- xviii Primeri:
SALAZAR SHAPIRO, D. (2018). *The Magical Mindful Day*. DeGaS Publishing. San Diego, CA
THE SOUND OF CELESTE. (2016). 5 Nature-based Mindfulness Activities For Young Children. <http://theparentcollaboratory.com/5-nature-based-mindfulness-activities-for-young-children-a-guest-blogger/>
ST. ANDREWS SAMAKEE INTERNATIONAL SCHOOL: <http://www.standrews-samakee.com/about-samakee/environmental-mindfulness/>
YBTT & THE MINDFUL PANDA. (2018). *10 Activities For Practicing Mindfulness In Nature With Kids*. <https://www.yourbodythetemple.com/mindfulness-in-nature-with-kids/>
- xix MORGAN B. & ALBRECHT N. (2019). *Environmental Mindfulness Lessons for Children: A Content Analysis*. Dosegljivo na: https://www.researchgate.net/publication/332221737_Environmental_Mindfulness_Lessons_for_Children_A_Content_Analysis